

שאלה: מי שלא הזכיר "משיב הרוח" או "מוריד הגשם" בימות החורף, מה דינו?

תשובה: אם הזכיר "מוריד הטל" אינו צריך לחזור [וכל שלא סיים הברכה יחזור], אך אם לא הזכיר "מוריד הטל" הרי זה מעכב וצריך לחזור. ולכן מי שמסופק (תוך ל' יום) אם אמר "מוריד הגשם" או לא, אם הוא מבני א"י שנוהגים לומר "מוריד הטל" בימות החמה – אינו צריך לחזור, ואם הוא מבני חו"ל שאין נוהגים לומר "מוריד הטל" בימות החמה – צריך לחזור.

הזכרת "משיב הרוח" אינה מעכבת, ולכן אם הזכיר רק "מוריד הגשם" ולא הזכיר "משיב הרוח" אינו מעכב [וי"א שכל שלא סיים הברכה יחזור לומר "משיב הרוח"].

----- ד ב ר ח ב -----

הזכרת "משיב הרוח"

[א] בשו"ע (קיד, ה) כותב: "בימות הגשמים אם לא אמר "מוריד הגשם" מחזירין אותו". ומשמע שאם רק אמר "מוריד הגשם" גם אם לא אמר "משיב הרוח" שאין מחזירין אותו.

וכן מפורש שם בסעיף ג שכותב השו"ע: "אם לא אמר משיב הרוח בימות הגשמים אין מחזירין אותו", ומבאר המשנ"ב (ס"ק יא): "דרוחות וכן טל אין נעצרין בלא"ה ואמירתו לא מעלה ולא מוריד", ומ"מ לכתחילה נוהגין בכל המקומות לומר משיב הרוח בהזכרה בימות הגשמים שמועיל אז לנגב לחות הארץ שהיא מרובה". (לגבי הזכרת "מוריד הטל" בימות הקיץ ראה בהמשך).

ולכן אם אמר רק "משיב הרוח" צריך לחזור ולהתפלל (עי' משנ"ב ס"ק כו). אבל אם רק לא אמר "משיב הרוח" כותב המשנ"ב (ס"ק יב) בשם המג"א שאפילו עדיין לא סיים הברכה א"צ לחזור מאחר שאין חיוב כלל להזכיר רוח וטל לעולם.

וראיתי במשנ"ב מהדורת דרשו שהעירו מדברי הביה"ל (קכז, ב ד"ה אומר) לגבי מי ששכח לומר "זכרנו" ו"מי כמוך" שאם נזכר קודם שאמר ברוך אתה ה' יחזור, וא"כ מדוע לא יחזור גם כאן כשלא הזכיר "משיב הרוח". אך יש לחלק ש"זכרנו" סו"ס הוא תקנת הגאונים (עי' רא"ש ברכות א, טז; הובא במשנ"ב תקפב, כו) ואילו כאן כותב המג"א לגבי טל ורוח "שאינ חיוב כלל לאומר", ולכן כל שלא הזכיר אין לו לחזור גם אם עדיין לא סיים את הברכה. אולם בספר אשי ישראל הביא בשם הגר"ק שליט"א ורפ"ש במהרה, שטוב להזכיר "משיב הרוח" כל שלא סיים הברכה.

לא הזכיר "מוריד הגשם"

¹ יש להוסיף בזה שיש חילוק מהותי בין גשם לטל, כי הנה הגשם נקרא "גבורות גשמים" והטעם מבאר הגר"א (אד"א וזאת הברכה) וז"ל: "הגשמים אינם ע"פ מהלך הטבע כלל, כי כל הדברים שבעולם אומרים הפילוסופים שהוא ע"פ הטבע אף זריחת השמש ושקיעתה, אבל על הגשמים הם מודים שאינם ע"פ טבע כלל, באשר אנו רואים שפעמים לא ירד כלל ופעמים ירד בכל יום ויום, ולכן נקראת "גבורת גשמים" שבה ניכר גבורת ה' יותר מכל הדברים. [והוסיף הגר"א]: לפיכך קבועה בתחית המתים כו' כי גם בתחיית המתים מודים כולם שאינם ע"פ טבע, שע"פ טבע לא יתכן שיהא אדם הנרקב מזמן רב לחזור ולחיות, ולכן קבועה בתחיית המתים". וזהו כונת המשנ"ב "דרוחות וכן טל אין נעצרין בלא"ה ואמירתו לא מעלה ולא מוריד" – כי כל עיקר המטרה בבקשה על הגשמים הוא כדברי רש"י בפרשת בראשית (ב, ה) שהקב"ה לא המטיר כל זמן שלא היה אדם המכיר בטובתן של גשמים, וזה כאמור שהגשם אינו מסור לטבע והאדם מכיר שהכל ממנו, ולכן נקבע תפילה עליו, ומשא"כ הטל והרוח שנמצא תמיד ומסור לטבע. ומקור הדברים ממה שאמרו בגמ' בתענית (ג, א) "תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מאי טעמא אמר רבי חנינא לפי שאין נעצרין (ויעו"ש) שאמרו כן גם על רוחות). וראה בלב אליהו (פר' עקב) שמוסיף שמטעם זה אין גשם בעולם כמו שיש אויר, למרות יסודו של חובות הלבבות (שער הבחינה פ"ה) שכל דבר שנצרך יותר זימנו הקב"ה טפי, כי כאן רצה הקב"ה שהאדם יכיר בו ע"ש.

ב] מי שלא הזכיר "מוריד הגשם" בימי החורף אינו חוזר – אבל בתנאי שהזכיר לכה"פ "מוריד הטל", וכפי שכותב השו"ע (קיד, ה).

ובני א"י שנוהגים להזכיר "מוריד הטל" גם בימות הקיץ², אזי אם מתוך ההרגל לא אמר "משיב הרוח" או מסופק אם הזכיר "משיב הרוח", הרי ודאי שהזכיר "מוריד הטל" ואינו צריך לחזור. אבל למנהג בני חו"ל³ שאין מזכירין "מוריד הטל" בימות החמה, לכן כותב הרמ"א (קיד, ח): "וה"ה לדידן דאין מזכירין טל בימות החמה, אם נסתפק לו אם אמר מוריד הגשם בימות הגשמים, כל ל' יום חוזר, דודאי אמר כמו שרגיל והרי לא הזכיר לא טל ולא גשם; לאחר ל' יום אינו חוזר".

וע"ד מרן הגריש"א זצ"ל, בן חו"ל שנמצא בארץ ודעתו לחזור לחו"ל, אינו צריך לנהוג כמנהג א"י להזכיר טל בימות הקיץ (הכונה לתפילת לחש אבל אם ניגש להיות שליח צבור חייב לנהוג כפי מנהגי המקום) – וכנראה הטעם הוא מאחר שגם המנהג לומר בא"י (כנגד דברי הרמ"א) אינו כ"כ ברור וכפי שכתבנו בהערה לעיל בסמוך.

מוריד הגשם (בקמץ)

ג] ע"ד מרנן הגרמ"פ⁴ והגריש"א זצ"ל, יש לומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' (הגימ"ל בקמץ) – וכפי שנהגו אבותינו בדורות קדומים ואין לשנות ממנהג אבותינו. וחדשים מקרוב באו לעשות שינויים במסורת אבותינו.

טעם מדוע יש חילוקי זמנים במדינות רק ב"טל ומטר" ולא ב"מוריד הגשם"

ד] ונציין כאן את דברי הערוך השולחן (קיד, ג) שכותב: "הזכרה לא דמי לשאלה, דשאלה כל מדינה ומדינה שואלת לפי עת הגשמים שלה כמו שיתבאר בסימן קי"ז אבל הזכרה כל העולם מזכירים ביום אחד, דבשלמא שאלה שמבקשין מהקב"ה ותן טל ומטר ממילא דכל אחד מבקש בזמן שצריך לה, אבל הזכרה הוא רק שמזכירין גבורותיו של הקב"ה⁵ כולם מזכירים בהזמן שניכר גבורותיו של הקב"ה והיינו בעת שהגיע זמן גשמים בא"י ואז כולנו מזכירים, וזהו ביום אחרון של חג הסוכות והוא שמיני עצרת מפני שאז זמן גשמים בא"י ואף ע"ג דהשאלה גם בא"י מתחיל בג' מרחשון כמ"ש שם זהו מפני כדי שיגיעו העולי רגלים למקומם".

ונסיים במה שהביא הענף יוסף בסדור אוצר התפילות בשם הרוקח ש"גשם" בא"ת ב"ש הוא "ברי" (ג'ר'; ש'ב'; מ'י), ולכן מתחיל הפייט אף ברי. ויזכנו ה' שנזכה לבריאות איתנה במיוחד בתקופה זו.

² מקור אמירת טל בא"י בימות החמה אינו ברור. ועי' בגר"א בשו"ע סי' קיד ס"ג, ובעיון תפילה (באוצר התפילות) כותב שמנהג הגר"א היה לומר. ויעוי' בהלכות הגר"א ומנהגיו (להגר"מ שטרנבוך שליט"א) שדן האם תלמידי הגר"א הנהיגו כן מאחר שהספרדים בלא"ה נהגו כן, או שבא"י נהגו כן מפאת שצריכה טל ואי"ז חיוב ולכן בגולה לא מדכרינן לה. וע"ע בר"ן (תענית ב, א בדה"ר) שלפי פירוש אחד היה מנהג להזכיר. וע"ע בנימוקי או"ח סי' תפח שתמה טובא על המנהג שלא לומר "מוריד הטל" בימות הקיץ.

³ עי' ברמ"א (קיד, ג) ובט"ז שם סק"ח.

⁴ כ"כ בשו"ת אג"מ (או"ח ד, מ-טו): "בדבר מוריד הגשם, צריך לומר בקמץ תחת הגימל, כי סוף ענין הוא שצריך לומר בקמץ כדאיתא בנדרים דף ל"ז דא"ר יצחק דמקרא סופרים הוא הלכה למשה, מסיני ופי' אח"כ דהוא ארץ ארץ, ופי' הר"ן והרא"ש והתוס' דהוא שכשיש בו אתנחתא נקרא בקמץ, והוא כל כה"ג אף בהפסק דאתנחתא וכ"ש בהפסק דסוף פסוק, וברכה ארוכה היא בכמה הפסקים יותר גדולים אף כסוף פסוק וכ"ש אתנחתא".

⁵ ראה מש"כ בהערה לעיל.